

Kemény János¹

Közel-keleti és észak-afrikai védelmi és fegyverkezési trendek²

A Közel-Kelet biztonsági környezetének rendkívüli összetettsége következtében az utóbbi évtizedekben a régió államainak védelmi kiadásai jelentősen megnövekedtek. A térségen belül elsősorban a Perzsa-öböl országai kiemelkedően nagy összegeket fordítottak a fegyveres erőikre. Ezt a nem állami fegyveres szereplők képességeinek növekedése és a technológia, elsősorban a pilóta nélküli eszközök képességeinek látványos fejlődése erősítette. Az alábbi tanulmány arra tesz kísérletet, hogy összefoglalja a legfontosabb trendeket, amelyek a térség országaiban tapasztalhatók az olyan területeken, mint a nemzetközi védelmi jellegű együttműködés, nagyobb beszerzések és fejlesztési irányok stb. A tanulmány jelentős figyelmet szentel az Irán által támogatott nem állami fegyveres szereplők kapacitásaiban bekövetkezett változásokra is.

Kulcsszavak: Egyesült Államok, Oroszország, Kína, Jemen, Irak, Irán, Izrael, Egyiptom, Szíria

Defense and Armaments Trends in the Middle East and North Africa

The highly complex security environment of the Middle East led to a major increase in the defense spending of regional states in the last few decades. Primarily, the countries of the Persian Gulf region were spending extensively on their defense forces. This was fueled by the growth in capacity of the regional non-state armed actors, as well as developments in technology, primarily the highly impactful effects of unmanned systems. This article aims to summarize the most significant trends that became apparent in the countries of the region, on such important fields as international defense related cooperation, major arms purchases and technological developments etc. The article will give great attention to the capacity increase of the non-state armed actors supported by Iran.

Keywords: U.S. Russia, China, Yemen, Iraq, Iran, Israel, Egypt, Syria

Bevezetés

Az elmúlt évek konfliktusai, különösen az ukrajnai háború, világossá tették azt, hogy az elhúzódó konfliktusokban a fegyver- és lőszerutánpótlás kérdése rendkívül bonyolult,

¹ Kemény János az NKE EJKK JLI tudományos munkatársa. E-mail: kemeny.janos@uni-nke.hu

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 számú projektnek a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

csak külső segítséggel megoldható problémát jelent.³ A közel-keleti régió az egyik legjelentősebb piacnak számít (a svéd SIPRI kutatóintézet szerint a 2019–2023-as időszakban világszinten a nemzetközi fegyverkereskedelem 30%-a a közel-keleti országokba irányult),⁴ aminek az önálló hadiipari kapacitásai országonként nagyon jelentős eltéréseket mutatnak. Egyfelől ott van Irán, amely az Irak ellen vívott háborúja tapasztalataként teljes önellátásra igyekszik berendezkedni,⁵ míg a kisebb államok importra igyekeznek támaszkodni. Ennek köszönhetően is, a térségben gyakorlatilag minden jelentősebb fegyverexportőr képviselteti magát, ami időnként rendkívül bonyolult és költséges utánpótlási láncok és karbantartási megoldások kialakulását hozza magával.

A Közel-Kelet térsége 2011 óta számos politikai megrázkódtatáson és fegyveres konfliktuson ment keresztül, ami a térség haderőinek katonai eszközigényét nagymértékben alakította. A Líbiában, Szíriában és Jemenben tapasztalt polgárháborús helyzetekben az elhúzódó harcok eredményeként a külső szereplők támogatása jelentette a kulcsot a háborúban részt vevő nem állami fegyveres csoportok túléléséhez és céljaik eléréséhez. Az Iszlám Állam csoport elleni harc rivális hatalmakat is, mint az Egyesült Államok és Irán, közvetve egy oldalra állított az iraki kormányerők támogatásánál. A gázai konfliktusban állam által támogatott nem állami fegyveres szereplők (mint a gázai Hamász, a dél-libanoni Hezbollah és a jemeni húsz mozgalom), valamint újabban Irán is nyílt résztvevőként jelent meg.⁶ Az iráni–izraeli viszony elmérgesedése kapcsán ki kell emelni, hogy a két ország a régióban szélesebb körben is fellép egymás ellen, általában hivatalosan el nem ismert műveletek keretében. Hasonló dinamika figyelhető meg az Egyesült Államok és Irán viszonylatában is, ami az utóbbi időszakban elsősorban Irak területén vezetett támadásokhoz, amelyek amerikai ellencsapásokat is kiváltottak.⁷

Ezen túlmenően pedig vannak olyan konfliktusok, amelyek a régió definíciós keretein kívül esnek, de közelségük miatt kihatással vannak a régióra, és a közel-keleti szereplők valamilyen módon befolyásolni igyekeznek e konfliktusok kimenetelét. Ilyennek mondható a szudáni polgárháború, amelybe számos regionális és régióon kívüli hatalom nyíltan vagy burkoltan beavatkozott, újabb nyílt információk szerint például az Egyesült Arab Emírségek és Irán is.⁸

A konfliktusok jellege azonban komoly módszertani problémákat is felvet a kérdés tanulmányozása során, mivel a nem állami fegyveres szereplők és támogatóik hírhedten átláthatatlan módon kezelik a fegyverek transzferjének kérdését. Emiatt sokszor csak becslések, illetve közvetett információk vagy nyílt forrásból elérhető részinformációk

³ Lásd pl. Maria Snegovaya et al.: *Back in Stock? The State of Russia's Defense Industry after Two Years of the War*. [online], 2024. 04. 22. Forrás: CSIS [2024. 06. 19.].

⁴ Pieter D. Wezeman et al.: *Trends In International Arms Transfers, 2023*. [online], 2024. 03. Forrás: SIPRI Fact Sheet [2024. 06. 19.] 1.

⁵ *Iran Military Power: Ensuring Regime Survival and Securing Regional Dominance*. [online], 2019. Forrás: Defense Intelligence Agency [2024. 06. 19.] 83.

⁶ Sean Seddon – Daniele Palumbo: *What We Know About Israel's Missile Attack on Iran*. [online], 2024. 04. 20. Forrás: BBC [2024. 06. 19.].

⁷ Lipika Pelham: *Iraq Condemns 'Irresponsible' US Air Strikes on Iran-Backed Groups*. [online], 2024. 01. 24. Forrás: BBC [2024. 06. 22.].

⁸ Abdelrahman Abu Taleb: *Evidence of Iran and UAE Drones Used in Sudan War*. [online], 2024. 06. 12. Forrás: BBC [2024. 06. 19.].

alapján tudunk valamennyire tájékozódni ebben a témában, ami elkerülhetetlenül pontatlan képet eredményez az egyes szereplők kapacitásairól. A klasszikus példa erre a libanoni Hezbollah: iráni támogatásnak köszönhetően becslések szerint százhusz- és kétszázezer közé tehető számú bevethető, a kicsitől a nagy hatótávolságig terjedő, irányított és irányítatlan rakétával rendelkezik.⁹ Tovább nehezíti a helyzetet, hogy Irak esetében a kormányerők részének számító Népi Mobilizációs Erők (egy Moszul elvesztése után létrehozott irreguláris erő, amely támogatta az Iszlám Állam csoport elleni műveleteket, és amelyet betagoztak az iraki belügyminisztérium alá) iráni forrásból kap anyagi támogatást, a fegyverzetet is beleértve.¹⁰ A magát Iraki Iszlám Ellenállásnak nevező, amerikai és izraeli érdekeltségek ellen az utóbbi időben rendszeresen támadást indító ernyőszerű nagy részét a Népi Mobilizációs Erők kötelékében lévő Irán-barát fegyveres csoportok adják.¹¹

Földrajzi behatárolás, összehasonlítási nehézségek és módszertani problémák

A térség határainak értelmezése vitatott, ezért első lépésként érdemes meghatározni az elemzés földrajzi kereteit. A tanulmányban a Közel-Kelet térsége alatt a közel-keleti és észak-afrikai arab többségű államokat, illetve Izraelt, Törökországot és Iránt értjük.¹² Ez így is körülbelül húsz államot jelent (pontos számot azért is nehéz mondani, mert a nemzetközi irodalomban Palesztina sok helyen önállóan van kezelve, és vannak olyan források, amelyek a vitatott hovatartozású Nyugat-Szaharát is a térséghez sorolják), így az elemzés elkerülhetetlenül a legfontosabbnak ítélt szereplőkre fog koncentrálni. Ennek fényében a tanulmány nem fog minden egyes országra kitérni, hanem a fontosabb geopolitikai fejlemények és nyílt forrásokból a fontosabb regionális szereplőkre vonatkozó információk alapján kíván átfogó képet nyújtani arról, hogy a közel-keleti térségben milyen válaszokat adnak a kialakult biztonsági kihívásokra.

A tanulmány átfogó áttekintést kíván adni azokról a politikai folyamatokról, amelyek befolyásolják a fegyverkezési trendeket a Közel-Keleten. Az áttekintés részét fogja képezni a régióban húzódó törésvonalak rövid bemutatása, a nagyhatalmak befolyása a régió ügyeinek alakítására (beleértve a katonai jelenlétet), valamint a régió kívüli konfliktusok és háborúk hatása a Közel-Keletre. Kiemelt szerepet fog kapni az orosz–ukrán háború, mivel a régió államai fegyverexportőrként megjelennek a háborúban, illetve az fontos külföldi gyártási kapacitásokat köt le, megnehezítve a régió államainak külső forrásból haditechnikai eszközökkel való ellátását. A közel-keleti régió a nem állami fegyveres szereplők jelentette fenyegetések szempontjából egyedülálló helyzetben van a világon, így a tanulmány jelentős figyelmet kíván szentelni az iráni segítséggel végbement ballisztikus-rakéta-proliférációnak a húsz rendszer példáján keresztül. Végezetül a védelmi kiadások

⁹ Seth G. Jones et al.: *The Coming Conflict with Hezbollah*. [online], 2024. 03. Forrás: CSIS [2024. 06. 19.] 2–3.

¹⁰ Johanna Moore – Annika Ganzeveld: *The Leadership and Purpose of Iraq's Popular Mobilization Forces*. [online], 2024. Forrás: Institute for the Study of War [2024. 06. 19.].

¹¹ Justin Salhani: *Who are the Islamic Resistance in Iraq?* [online], 2024. 02. 10. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 22.]; Ameer al-Kaabi: *Overlap Between the Islamic Resistance in Iraq and the Popular Mobilization Forces*. [online], 2023. 12. 12. Forrás: Washington Institute for Near East Policy [2024. 06. 22.].

¹² Louise Fawcett szerk. (2009): *International Relations of the Middle East*. Oxford University Press, 3.

rövid áttekintése után az iraki haderő állapotát elemezzük a Military Balance+ adatbázis alapján, amivel betekintést kívánunk nyújtani a régió síita–szunnita és arab–perzsa törésvonalán elhelyezkedő állam fegyveres erejének problémáiba. Ezen szempontok figyelembevételével igyekszünk fontosabb megállapításokat tenni a régióban érzékelhető lényegesebb politikai, technológiai és fegyverkezési trendekkel kapcsolatban.

Az ilyen jellegű katonai kérdések tárgyalásának örök problémája, hogy a vizsgálat alanyi stratégiai megfontolások mentén nem az átláthatóságra törekcszenek. Ennek jegyében sok esetben az elérhető adatok elavultak vagy nem pontosak, de előfordul természetesen, hogy nincsenek nyílt adatok. Ez különösen igaz az olyan dinamikus fejlődésben lévő fegyverrendszerekre, mint a pilóta nélküli repülő és vízfelszíni eszközök (köznyelvben drónok), amelyek az utóbbi időben egyre fontosabb szerepet játszanak a térségben is.

A régó államai mellett a nem állami szereplők is jelentős szerepet kapnak a térség biztonsági helyzetéről kialakított percepciókban. A kérdésnek nagy hangsúlyt ad, hogy Irán a régiós stratégiájának fontos részeként kezeli a vele szövetségre lépő nem állami fegyveres csoportok támogatását. A legjobb példa erre talán a Hamász, amely bár szunnita csoport, de az Izrael elleni közös fellépés jegyében egy rendkívül aktív együttműködés jött létre Irán és a Hamász között.¹³ A példa másfelől azért is jól szemlélteti a kérdést, mert a térségbeli szereplőknek is meglepetést tudott okozni a gázai háború kapcsán, hogy az iráni támogatású nem állami fegyveres szereplők a térségben milyen arzenált is voltak képesek felhalmozni, annak ellenére, hogy sok részlet már jóval korábban nyílt forrásokból is ismert volt.¹⁴ Emiatt ezeknek a kapacitásoknak az elemzése is megkerülhetetlen, de ahogyan már korábban jeleztük, ezt csak közvetett módon tudjuk megtenni.

A térségben belüli konfliktusok hatása a fegyverkezési trendekre

A 2011 óta eltelt időszakból öt nagyobb fegyveres konfliktust érdemes kiemelni, amelyek a térségben zajlottak:

- Jemeni polgárháború (2011–) és a szaúdi vezetésű koalíció beavatkozása (2015–);
- Szíriai polgárháború (2011–) orosz, török és iráni beavatkozással;
- Líbiai polgárháború (2011–) és a nemzetközi beavatkozás Moammer Kadhafi erői ellen (2011);
- Iraki konfliktus (2003–) és a nemzetközi koalíció beavatkozása az Iszlám Állam csoport ellen (nagyarányú műveletek: 2014–2017, a katonai jelenlét pedig a cikk írásakor még folyamatban van);
- Gázai konfliktus (2023–).

¹³ Daniel Levin: *History of Iran, Hamas & Islamic Jihad Ties*. [online], 2023. 10. 11. Forrás: U.S. Institute of Peace [2024. 06. 30.].

¹⁴ Omer Dostri: *Hamas's October 2023 Attack on Israel: The End of the Deterrence Strategy in Gaza*. [online], 2023. 11. Forrás: Military Review [2024. 06. 30.]; *Inside the Arsenal: Iranian-Sourced Weapons Used in Hamas and Islamic Jihad's Israel Assault*. [online], 2023. 10. 13. Forrás: France 24 – The Observers [2024. 06. 30.].

A térségben emellett több alkalommal is sor került katonai eszközökkel való korlátozott csapásmérésekre és célzott gyilkosságokra, amelyek katonai feszültségeket eredményeztek. Itt érdemes felidézni Kasszem Szolejmaninak, az Iráni Forradalmi Gárda tábornokának megölését 2020-ban amerikai erők által Bagdadban,¹⁵ amire válaszul Irán ballisztikus rakétákkal mért csapást egy iraki bázisra, ahol amerikai katonák állomásoztak.¹⁶ Hasonló dinamikája volt az izraeli légitámadásnak a szíriai iráni nagykövetség épülete ellen, amelyben a Forradalmi Gárda több tagja életét vesztette 2024-ben,¹⁷ erre Irán nagyarányú, de minimális károkat okozó, ballisztikus rakétákkal, robotrepülőgépekkel és drónokkal végrehajtott csapással válaszolt.¹⁸ Utóbbi csak egy példája volt annak az évek óta tartó csapássorozatnak, amelyeket az izraeli fél iráni célpontok ellen hajtott végre Szíriában és más országokban.

A szaúdi és iráni felek közötti feszültségek látványos megnyilvánulása volt a 2019-ben szaúdi olajfinomítók ellen elkövetett támadás, amiben iráni támogatású nem állami csoportok, és szaúdi vádak szerint Irán közvetlenül is, részt vettek.¹⁹ Bár kínai közvetítéssel azóta közeledett a két fél egymáshoz,²⁰ a fennálló konfliktus végét nem jelenti a tető alá hozott megállapodás. Vannak további feszültségforrások, többek között egy vitatott hovatarozású tengeri földgázlelőhely, amelyet egyfelől Irán, másfelől pedig Szaúd-Arábia és Kuvait is magáénak tekint.²¹

Az Irán nukleáris programjának békés felhasználásával kapcsolatos széles körű kételyek pedig szintén feszültségforrásként hatnak. Az iráni nukleáris program aktuális helyzete és jövőbeli militarizálásának lehetősége továbbra is jelentős problémaként jelenik meg a térségbeli és azon kívüli szereplők számára. Irán az utóbbi időben több látványos lépést tett a nukleáris programjával kapcsolatban,²² azonban továbbra is tagadja, hogy azt katonai irányba kívánja a jövőben továbbfejleszteni.

Irán agresszív fellépése a vízi szállításban is éreztette hatását. Több hajót kerített hatalmába,²³ valamint feltételezések szerint aktívan támogatja a húsz mozgalom által indított fegyveres akciókat a nemzetközi hajóforgalom ellen.

¹⁵ *Iran's Qassem Soleimani Killed in US Air Raid at Baghdad Airport*. [online], 2020. 01. 03. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 22.].

¹⁶ *Iran Launches Missile Attacks on US Facilities in Iraq Iran's Qassem Soleimani Killed in US Air Raid at Baghdad Airport*. [online], 2020. 01. 08. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 22.].

¹⁷ Jeremy Bowen – David Gritten: *Iran Accuses Israel of Killing Generals in Syria Strike*. [online], 2024. 04. 01. Forrás: BBC [2024. 06. 26.].

¹⁸ Lásd bővebben Brian Carter – Frederick W. Kagan: *Iran's Attempt to Hit Israel with a Russian-Style Strike Package Failed...for Now*. [online], 2024. 04. 14. Forrás: Institute for the Study of War [2024. 06. 22.].

¹⁹ *Missiles Used to Attack Saudi Arabia of 'Iranian Origin': UN*. [online], 2020. 06. 12. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 27.]; Patrick Wintour – Julian Borger: *Saudi Offers 'Proof' of Iran's Role in Oil Attack and Urges US Response*. [online], 2019. 09. 18. Forrás: Guardian [2024. 06. 27.].

²⁰ *China-Brokered Saudi-Iran Deal Driving 'Wave of Reconciliation', Says Wang*. [online], 2023. 08. 21. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 27.].

²¹ *What is the Kuwaiti-Iranian Dispute over the Dorra/Arash Gas Field?* [online], 2023. 08. 23. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 27.].

²² Claire Mills: *What is the Status of the Iran Nuclear Deal?* [online], 2024. 04. 24. Forrás: House Commons [2024. 06. 30.].

²³ The Associated Press: *Iranian Commandos Seize an Israeli-Linked Container Ship Near Strait of Hormuz*. [online], 2024. 04. 13. Forrás: NPR [2024. 06. 29.]; Mostafa Salem – Adam Pourahmadi: *Iran Seizes Oil Tanker in Gulf of Oman*. [online], 2024. 01. 11. Forrás: CNN [2024. 06. 29.].

A fentiek mellett számos etnikai és felekezeti alapú, alacsony intenzitású konfliktus is zajlik, amelyek szintén kihatással vannak a térség országainak biztonságpercepcióira. Ki lehet emelni a kurd kisebbség fegyveres csoportjainak tevékenységét Szíriában, Irakban és Törökországban, amire válaszul Törökország korlátozott beavatkozást indított Szíriában²⁴ és Irakban,²⁵ vagy a Sínai-félszigeten időnként fellángoló fegyveres tevékenységet.²⁶ A drogsempészet is fokozott problémaként jelenik meg,²⁷ ami részint katonai erőforrások alkalmazását teszi szükségessé (például Jordánia számára²⁸).

Ennek fényében kijelenthető, hogy a térség haderői általánosságban konvencionális és irreguláris konfliktusokra is fel kell hogy készüljenek, ami jelentős erőforrások felkészítését vonja maga után.

Térségen kívüli szereplők hatása a közel-keleti államok fegyverkezésére

Az Egyesült Államok szerepe a térségben mind szövetségesként, mind fegyverszállítóként meghatározó számos ország számára. Az amerikai fél kiemelt nem NATO-szövetségi státuszt adott Bahreinnek, Egyiptomnak, Izraelnek, Jordániának, Marokkónak, Katarnak és Tunéziának,²⁹ valamint Kuvaitnak,³⁰ ami kereskedelmi és védelmi kérdésekben is preferenciális bánásmódot biztosít ezeknek az államoknak, igaz, nem jelent biztonsági garanciát.³¹

Érdemes kiemelni Egyiptom szerepét, amely a térségben egyedülálló módon van bekapcsolva az amerikai hadiipari termelésbe, hiszen az ország amerikai támogatással az Abrams harckocsi exportverziójának előállításában is szerepet vállal.³² Ugyanakkor Egyiptom a 2013-as átmeneti elhidegülése után az Egyesült Államokkal, amelyre a Murszi-kormány katonai puccsal történő megbuktatása után került sor, nyitott a kínai fegyverimport felé is,³³ ami a szélesebb régióban is érzékelhető trend.

Az Öböl menti államok közül ki kell emelni Katar és Bahrein szerepét, amelyek bázisok biztosításával segítik az amerikai haderő térségbeli tevékenységét. Katar az Al Udeid légibázis révén az amerikai légierő legnagyobb Egyesült Államokon kívüli ilyen jellegű

²⁴ Sirwan Kajjo: *Syrian Kurds Say US Presence Important to Regional Stability*. [online], 2024. 04. 02. Forrás: Voice of America [2024. 06. 27.].

²⁵ Lásd bővebben Egeresi Zoltán: *A Karom-hadműveletek: Törökország észak-iraki intervenciói*. [online], 2022. Forrás: KKI Elemzések [2024. 06. 29.].

²⁶ Allison McManus: *The Egyptian Military's Terrorism Containment Campaign in North Sinai*. [online], 2020. 06. 30. Forrás: Carnegie Endowment for International Peace [2024. 06. 27.].

²⁷ Lásd bővebben: *Drug Trafficking Dynamics Across Iraq and the Middle East: Trends and Responses*. [online], 2024. 03. Forrás: UNODC [2024. 06. 27.].

²⁸ *Suspected Jordanian Air Strikes in Southern Syria Kill 10–Activists*. [online], 2024. 01. 18. Forrás: BBC [2024. 06. 27.].

²⁹ *Major Non-NATO Ally Status Fact Sheet*. [online], 2021. 01. 20. Forrás: Department of State [2024. 06. 26.].

³⁰ *U.S. Security Cooperation with Kuwait*. [online], 2021. 07. 22. Forrás: Department of State [2024. 06. 27.].

³¹ *Major Non-NATO Ally Status Fact Sheet*. [online], 2021. 01. 20. Forrás: Department of State [2024. 06. 26.].

³² *Egypt and U.S. Resume Co-Production of M1A1 Abrams Tanks*. [online], 2015. 10. 25. Forrás: US Embassy in Egypt [2024. 06. 27.].

³³ *Chapter Six: Middle East and North Africa* (2024). *The Military Balance*, 124(1), 334.

létesítményét adja,³⁴ míg Bahrein az amerikai ötödik flotta főhadiszállásának ad otthont.³⁵ Az ekkora mértékű amerikai csapatállomásoztatás közvetett biztonsági garanciaként is értelmezhető Katar és Bahrein számára.

Az Egyesült Államok emellett szoros kapcsolatot tart fenn Szaúd-Arábiával, ezek a kapcsolatok azonban az utóbbi években terheltekké váltak. Ahogyan az amerikai külügyminisztérium a két ország kapcsolatait taglalva kifejti, a szaúdi partner 100 milliárd dollárnyi folyamatban lévő védelmi jellegű megrendeléssel bír.³⁶ Ez azonban csak az egyik oldala a kérdésnek, mivel a két ország között azok bevetésével kapcsolatban viták alakultak ki. Ennek előzménye, hogy míg Obama elnök korlátozta a precíziós lőszer eladását egy 155 civil halálos áldozattal járó légitámadás után Jemenben,³⁷ addig a Trump-adminisztráció alatt a szaúdi vezetés egy masszív, 110 milliárd dolláros fegyvervásárlást kezdeményezett.³⁸ Ezt a korlátozást az amerikai törvényhozás fenn kívánta tartani a Trump-adminisztráció idején is, de sikertelenül,³⁹ és a korlátozások a Biden-adminisztráció első időszakában újra szigorodtak. Várakozások szerint azonban a közeljövőben az amerikai fél a közel-keleti feszültségek miatt az érvényben lévő korlátozásokat enyhíteni akarja.⁴⁰ (Érdemes megjegyezni, hogy európai országok fegyverexportjával kapcsolatban is hasonló trend volt megfigyelhető.)⁴¹ Az amerikai és európai fellépés egyik hozadékának tekinthető, hogy a szaúdi fél a saját hadiiparának a megerősítésére kezdett koncentrálni az utóbbi években, és egyes területeken diverzifikálta a beszerzési forrásait.

Még ennél is komplexebb az Egyesült Államok hozzáállása Irakhoz és Szíriához. Irakban az Iszlám Állam csoport 2014-es előretörése után az Egyesült Államok ismét beavatkozott, és ennek folyományaként a mai napig katonailag jelen van az országban. Bár a harci feladatokat amerikai közlés szerint befejezték, és a katonai jelenlét támogató misszióknak nyilvánították még 2021-ben,⁴² annak jövője körül komoly viták vannak Irakban. Jelenleg tárgyalások folynak az amerikai csapatok kivonásának lehetőségeiről.⁴³ Szíriában amerikai csapatok kisebb, stratégiailag fontosnak ítélt területeket tartanak az irányításuk alatt, és helyi partnerekkel együttműködve az Iszlám Állam csoport maradványainak felszámolását végzik.⁴⁴

³⁴ *The U.S.-Qatar Strategic Partnership*. [online], 2022. 03. 05. Forrás: Department of State [2024. 06. 27.].

³⁵ *U.S. Relations With Bahrain*. [online], 2022. 05. 11. Forrás: Department of State [2024. 06. 27.].

³⁶ *U.S. Relations With Saudi Arabia*. [online], 2023. 11. 01. Forrás: State Department [2024. 06. 26.].

³⁷ *Yemen Conflict: US Cuts Arms Sales to Saudi Arabia*. [online], 2016. 12. 14. Forrás: BBC [2024. 06. 26.].

³⁸ William Roberts: *Questions Raised over \$110bn Arms Deal to Saudi Arabia*. [online], 2017. 06. 08. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 26.].

³⁹ Patricia Zengerle: *U.S. House Rejects Saudi Weapons Sales; Trump to Veto*. [online], 2019. 07. 18. Forrás: Reuters [2024. 06. 26.].

⁴⁰ Natasha Bertrand: *US Poised to Ease Restrictions on Sale of Offensive Weapons to Saudi Arabia*. [online], 2023. 12. 22. Forrás: CNN [2024. 06. 26.].

⁴¹ Peter Hille: *Germany Makes U-Turn on Weapons Deliveries to Saudi Arabia*. [online], 2024. 01. 10. Forrás: Deutsche Welle [2024. 06. 27.]; *Italy Ends Yemen-Linked Embargo on Arms Sales to Saudi Arabia*. [online], 2023. 05. 31. Forrás: Reuters [2024. 06. 27.].

⁴² *US-Led Combat Mission in Iraq Ends, Shifting to Advisory Role*. [online], 2021. 12. 09. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 27.].

⁴³ *US, Iraq Begin Formal Talks on Winding down US-Led Military Coalition*. [online], 2024. 01. 27. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 27.].

⁴⁴ *Defeat ISIS Mission in Iraq and Syria for January through March 2024*. [online], 2024. 04. 05. Forrás: CENTCOM [2024. 06. 30.].

Végül Izrael és az Egyesült Államok kapcsolatát is ki kell emelni mint meghatározót a Közel-Kelet dinamikáit illetően az utóbbi évtizedekben. Az Egyesült Államok a Trump-adminisztráció alatt megindított Ábrahám-megállapodások keretében igyekezett az arab államok és Izrael viszonyát rendezni,⁴⁵ és izraeli oldalról is jelentős reményeket fektettek abba, hogy Szaúd-Arábiával is sikerül majd megegyezni.⁴⁶ Azonban a gázai konfliktus megindulásával a szaúdi megállapodás valószínűtlenné vált, mivel a szaúdi fél a kétállami megoldást tette előfeltétellé.⁴⁷ Az amerikai törvényhozás irányából is merültek fel kritikák az izraeli fellépéssel kapcsolatban,⁴⁸ de összességében a két ország viszonya továbbra is szoros, amit mutat az Izraelnek nyújtott amerikai támogatás.⁴⁹

Oroszország nemzetközi elszigetelődése az ukrajnai háború kapcsán a térségben kevésbé látványos, de ugyanakkor érzékelhető. Hagyományos regionális partnere, Algéria tovább ápolta a jó kapcsolatokat, közös hadgyakorlatot is tartva az orosz partnerekkel.⁵⁰ Az Irán által az oroszoknak nyújtott katonai és kereskedelmi támogatás és a kilátásba helyezett orosz fegyvereladások megerősítették a két ország kapcsolatát, illetve továbbra is együttműködnek Szíriában az Asszad-rendszer támogatása érdekében.⁵¹ Az Iránnal való fokozott együttműködés azonban az arab államokhoz való közeledésben várhatóan problémákat fog okozni, mivel Iránra a legtöbb regionális szereplő fenyegetésként tekint, és a kilátásba helyezett orosz fegyvereladások növelhetik Irán katonai képességeit olyan területeken, ahol hagyományosan gyengébbnek tekinthető.

Az ukrajnai háború előtt Oroszország tudott közeledni olyan országokhoz, amelyek tradicionálisan az Egyesült Államokkal ápolnak jó kapcsolatokat. Egyfelől az OPEC+ együttműködés keretében a térséggel, azon belül főként Szaúd-Arábiával mélyült az együttműködés az energetika területén.⁵² Másfelől a fegyvereladások terén is sikerült az orosz félnek sikereket elérnie. Egyiptom orosz MiG-29 és Szu-35 harci repülőgépek beszerzése mellett döntött,⁵³ ahogyan Irak is az amerikai M1A1 harckocsik beszerzése után T-90 harckocsik vásárlását jelentette be,⁵⁴ és fontolóra vették SZ-400 légvédelmi

⁴⁵ James F. Jeffrey: *The Abraham Accords: A Three-Year Success Now at a Crossroads*. [online], 2023. 09. 14. Forrás: Wilson Center [2024. 06. 27.].

⁴⁶ Sana Noor Haq: *Netanyahu Says Israel Nears Normalization Deal With Saudi Arabia But Refuses to Outline Concessions to Palestinians*. [online], 2023. 09. 23. Forrás: CNN [2024. 06. 29.].

⁴⁷ Lee Ying Shan: *'Biggest Barrier' to Saudi-Israeli Normalization Is the Two-State Solution, Says Ex-CIA Director*. [online], 2024. 05. 16. Forrás: CNBC [2024. 06. 29.].

⁴⁸ Clare Foran: *Schumer Calls for New Election in Israel and Sharply Criticizes Netanyahu*. [online], 2024. 03. 14. Forrás: CNN [2024. 06. 29.].

⁴⁹ C. Todd Lopez: *Supplemental Bill Becomes Law, Provides Billions in Aid for Ukraine, Israel, Taiwan*. [online], 2024. 04. 24. Forrás: DOD News [2024. 06. 30.].

⁵⁰ Sabina Henneberg – Grant Rumley – Erik Yavorsky: *Algeria-Russia Relations After the Ukraine Invasion*. [online], 2023. 05. 18. Forrás: The Washington Institute for Near East Policy [2024. 06. 30.].

⁵¹ Nikita Smagin: *Moscow's Original „Special Operation”: Why Russia Is Staying in Syria*. [online], 2023. 02. 07. Forrás: Carnegie Politika [2024. 06. 30.].

⁵² Guy Laron: *The OPEC+ Puzzle: Why Russian-Saudi Cooperation Starts-and Stops-with Oil Prices*. [online], 2023. 01. 19. Forrás: Wilson Center [2025. 01. 12.].

⁵³ Bradley Bowman – Maj. Jared Thompson – Ryan Brobst: *Egypt's Transition Away from American Weapons is a National Security Issue*. [online], 2021. 05. 25. Forrás: Defense News [2024. 06. 29.].

⁵⁴ Kyle Rempfer: *Why did this Iraqi Army Brigade Swap its American Abrams Tanks for Russian Ones?* [online], 2018. 06. 13. Forrás: Military Times [2024. 06. 29.].

rendszerek beszerzését.⁵⁵ Az ukrajnai háború kitörése után azonban olyan hírek láttak napvilágot, miszerint Oroszország korábban exportált felszerelések visszavásárlására törekedett.⁵⁶ Az amerikai szankciók bevezetése a jövőbeli fegyvereladásokat nagymértékben megnehezítette, ha nem lehetetlenítette el teljesen.

Oroszország Észak-Afrikában is szerepet játszott, a korábbi Wagner Csoport, ma Afrika Hadtest elnevezésű formációin keresztül támogat líbiai fegyveres csoportokat.⁵⁷

Kína szerepét több trend is erősítette az utóbbi évtizedekben. Egyfelől a növekvő kőolaj- és földgázigénye miatt gazdasági kapcsolatai mélyültek a régió államaival. Az Egyesült Államok jelenlétének csökkenése (az iraki és afganisztáni háborúk kapcsán, illetve az arab tavasz utáni kapcsolatok romlása miatt) a térségben a befolyásának csökkenését is maga után vonta, teret hagyva a kínai ambícióknak. A kínai fél stratégiai partnernek tekinti Szaúd-Arábiát, az Egyesült Arab Emírségeket, Egyiptomot, illetve Algériát.⁵⁸ A kínai közeledés főleg a szaúdiak irányába volt látványos, aminek nemzetközi figyelmet is felkeltő momentuma volt a kínai közvetítéssel létrejött szaúdi–iráni normalizációs megállapodás.⁵⁹ A palesztinkérdés kapcsán is Peking az utóbbi időben az arab álláspont támogatását helyezte előtérbe. Huszonkét arab delegációval való tárgyalás után egy közös kommuniké kiadására került sor, amelyben az agresszió felfüggesztésére szólítottak fel.⁶⁰ Sőt, a kínai fél (az oroszokhoz hasonlóan) a palesztin csoportok közötti közvetítésre is kísérletet tett.⁶¹ Az Új Selyemút programban is prominens szerepet kapnak arab államok.

A Kínai Népköztársaság ezzel párhuzamosan Iránnal is szoros kapcsolatokat igyekszik fenntartani. Ennek több mint szimbolikus jele volt, hogy 2021-ben huszonöt évre szóló megállapodást írtak alá a közel-keleti országgal.⁶² Irán fontos kereskedelmi partner, és a kínaiak igyekeznek egy kiegyensúlyozott kapcsolatrendszer kialakítani, amelyben az arab és iráni felekkel is jó kapcsolatokat tudnak fenntartani.

Kína diplomáciai előretörése a térségben kapcsolatba hozható a régió szereplőinek kiábrándulásával a térségbeli amerikai politikai és diplomáciai tevékenységből. Közösek az aggodalmak a kereskedelmi konfliktusok elkerülésével kapcsolatban. Kína nem kíván katonai erővel a térségben beavatkozni, pedig például a húsz támadások a nemzetközi hajózás ellen közvetlenül sértik az ország érdekeit.⁶³

⁵⁵ Agnes Helou: *Russia Eyes Arms Sales to Iraq, but Experts Say There's Competition Ahead for the Kremlin*. [online], 2021. 06. 04. Forrás: Defense News [2024. 06. 29.].

⁵⁶ *Russia Turns to Buybacks to Resupply Forces Deployed in Ukraine: WSJ*. [online], 2023. 11. 08. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 29.].

⁵⁷ Simon Speakman Cordall: *Under New General, Russia's Wagner Makes Deeper Inroads into Libya*. [online], 2024. 02. 25. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 30.].

⁵⁸ Jon B. Alterman: *China and the Middle East (Congressional Testimony)*. [online], 2024. 04. 19. Forrás: CSIS [2024. 06. 30.].

⁵⁹ *China-Brokered Saudi-Iran Deal Driving 'Wave of Reconciliation', Says Wang*. [online], 2023. 08. 21. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 27.].

⁶⁰ Simone McCarthy: *China's Xi Jinping Calls for Peace Conference and 'Justice' over War in Gaza as Arab Leaders Visit Beijing*. [online], 2024. 05. 31. Forrás: CNN [2024. 06. 30.].

⁶¹ *Rival Palestinian Groups Fatah and Hamas Meet in China*. [online], 2024. 04. 30. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 30.].

⁶² Sheng Zhang: *The 25-Year Agreement between China and Iran: A Continuation of Previous Policy*. [online], 2022. 08. 03. Forrás: The Washington Institute for Near East Policy [2024. 06. 30.].

⁶³ Hasan Alhasan: *Contesting the West: China's Middle East Strategy*. [online], 2024. 06. 25. Forrás: IISS [2024. 06. 30.].

A Kínai Népköztársaság az 1970-es évek óta exportál fegyvereket a Közel-Keletre. A kínai fegyverek relatív olcsósága jelentős vonzerőt képvisel. Egy másik fontos szempont a térség államainak, hogy a kínai állam nem tesz megkötéseket az exportált fegyverek felhasználhatósága kapcsán, és olyan eszközöket is hajlandó exportálni, amelyeket a nyugati partnerek nem.⁶⁴ A kétoldalú kapcsolatok javulása mellett a térségnek való fegyverszállításokban is megerősödött a kínai szerep az utóbbi tíz évben. Ez jelentős mennyiségbeli növekedést jelentett, ahogyan erre az Egyesült Államok Központi Parancsnokságának (CENTCOM) parancsnoka, Kurilla tábornok egy 2023-as szenátusi meghallgatásán rámutatott. Kérdésre válaszolva elmondta, hogy a kínai fegyverexport az elmúlt évtizedben 80%-kal nőtt meg.⁶⁵ A térségbeli érdeklődést és a kínai komplexebb technológiák exportjára való hajlandóságot jól mutatja, hogy nyugati források például közölték, hogy Szaúd-Arábia kínai segítséggel kezdett ballisztikus rakéta-programot kiépíteni.⁶⁶

Térségen kívüli konfliktusok hatása a közel-keleti államok fegyverkezésére

Fontos kiemelni, hogy az orosz–ukrán háborúnak jelentős szerepe van elsősorban iráni szempontból. Az iráni vezetés ezres nagyságrendben adott el pilóta nélküli eszközöket az orosz félnek egy hosszabb együttműködés keretében,⁶⁷ bár az iráni kormány tagadta ezt.⁶⁸ Az Egyesült Államok Védelmi Hírszerző Ügynöksége (Defense Intelligence Agency, DIA) az alábbi iráni gyártású eszközöket azonosította, amelyeket az orosz fél bevetett: Shahed-131 (Geran-1 orosz típusjelzéssel), Shahed-136 (Geran-2 orosz típusjelzéssel), illetve a Mohajer-6 (eddig ismert orosz típusjelzés nélkül).⁶⁹

Az orosz–iráni együttműködés mélyülésével felmerült új orosz haditechnika Iránnak való eladása is. Szu-35-ös orosz többfeladatú repülőgépek eladásáról számos hírforrás beszámolt, ami aggodalmat váltott ki,⁷⁰ bár iráni oldalról kerültek elő cáfolatok is.⁷¹ De összességében az orosz–iráni katonai együttműködés szorosságát nehezen lehet megkérdőjelezni.

⁶⁴ Hiddai Segev – Ofek Riemer: *Not a Flood, but a Rising Current: Chinese Weapons Sales to the Middle East*. [online]. Forrás: INSS [2024. 06. 30.] 91–95.

⁶⁵ *Senate Armed Services Committee Hearing on Posture of USCENTCOM and USAFRICOM in Review of the Defense Authorization Request for FY24 and the Future Years Defense Program*. [online], 2023. 03. 17. Forrás: CENTCOM [2024. 06. 22.].

⁶⁶ Zachary Cohen: *CNN Exclusive: US Intel and Satellite Images Show Saudi Arabia Is Now Building Its Own Ballistic Missiles with Help of China*. [online], 2021. 12. 23. Forrás: CNN [2024. 06. 30.].

⁶⁷ *Timeline: Iran-Russia Collaboration on Drones*. [online], 2023. 08. 10. Forrás: United States Institute for Peace [2024. 06. 22.].

⁶⁸ *Iran Denies Providing Russia with Drones for Attacks Against Ukraine*. [online], 2022. 10. 15. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2024. 06. 22.].

⁶⁹ *Iranian UAVs in Ukraine: A Visual Comparison August 2023 Update*. [online], 2023. 08. Forrás: DIA [2024. 06. 30.] 1–13.

⁷⁰ Reuters: *Iran Finalizes Deal to Buy Russian Fighter Jets–Tasnim*. [online], 2023. 11. 28. Forrás: Voice of America [2024. 06. 22.].

⁷¹ DPA: *Iran Disputes Reports of First Delivery Of Russian Su-35 Fighter Jets*. [online], 2024. 04. 21. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2024. 06. 22.].

Egyúttal a háború miatt az orosz gyártási kapacitások le vannak kötve a szárazföldi fegyverrendszerek terén, ami a szovjet/orosz haditechnikát rendszeresítő országok számára komoly korlátozó tényező. Erre példa, hogy az indiai parlament egy jelentésben nyilvánosságra hozta 2023-ban, hogy az orosz fél nem tudta leszállítani a 2018-ban kötött megállapodásnak megfelelően az India által megrendelt SZ-400-as légvédelmi rendszert, feltételezhetően az ukrán háború következményeként.⁷² A nyugati országok által életbe léptetett szankciók⁷³ is potenciális gátló tényezőt jelentenek ezeknek az országoknak az újabb orosz haditechnika beszerzése vagy orosz részvétellel való modernizációja tekintetében. Így a harmadik féltől származó modernizációs és beszerzési lehetőségek jó eséllyel felértékelődnek a térség országai számára.

Az orosz–ukrán háború egyúttal kulcsfontosságú rendszerek esetében a nyugati termelési kapacitásokat is leköti. Itt elsősorban a légvédelmi és drónellenes eszközöket érdemes kiemelni, amelyek Ukrajna katonai támogatásában kulcsfontosságú szerepet játszanak.

Az izraeli védelmi ipar számára az orosz–ukrán háború új megrendeléseket teremtett, mivel az izraeli ballisztikus rakéta, illetve drón elleni rendszereknek Európában nagy lett a kereslete. A tervezett európai Skyshield együttműködés keretében Németország szerződést kötött Arrow 3 ballisztikusrakéta-elhárító rendszer megvásárlására.⁷⁴ Az izraeli fél azonban Ukrajna kapcsán igyekezett óvatosan fellépni, mivel Oroszország szerepe a szomszédos szíriai konfliktusban érzékeny téma, és feltételezhetően nem kívánták kiélezni a viszonyt. Ezért is vonakodik az izraeli kormány attól, hogy Ukrajnának Iron Dome rakétaelhárító rendszert szállítson.⁷⁵

Fontosabb nem állami fegyveres szereplők és fegyverzetük

Irán fontos stratégiai törekvése volt, hogy felépítsen egy olyan nem állami fegyveres szereplőkből álló hálózatot a Közel-Keleten, amelynek révén letagadható támadásokat tud végrehajtani a térségben.⁷⁶ Ebbe a körbe tartozik a libanoni Hezbollah, a szíriai kormány oldalán harcoló csoportok, Irakban nagyobb múltra visszatekintő csoportok, mint az Iraki Iszlám Főtanács (korábban az Iraki Iszlám Forradalmi Főtanács)⁷⁷ és annak az immár levált fegyveres szárnya, a Badr Szervezet,⁷⁸ vagy az újabbak, mint a Kataib Hezbollah, a jemeni húsz mozgalom, illetve számos kisebb csoport. A Wilson Center szerint az alábbi fontosabb nem állami fegyveres csoportok azonosíthatók az iráni hálózat részeként (1. táblázat).

⁷² Rhea Mogul: *Russia Can't Meet India Arms Deliveries Due to Ukraine War, Indian Air Force Says*. [online], 2023. 03. 24. Forrás: CNN [2024. 06. 30.]

⁷³ Lásd pl.: *U.S. Continues to Degrade Russia's Military-Industrial Base and Target Third-Country Support with Nearly 300 New Sanctions*. [online], 2024. 05. 01. Forrás: Department of the Treasury [2024. 06. 29.]

⁷⁴ Carrie Keller-Lynn: *Germany Signs Nearly €4 Billion Deal for Israel's Arrow 3 Missile Defense System*. [online], 2023. 09. 28. Forrás: Times of Israel [2024. 06. 27.]

⁷⁵ Ruxandra Iordache: *Israel's Netanyahu Concerned Its Defense Systems May Reach Iran If Sent to Ukraine*. [online], 2023. 06. 29. Forrás: CNBC [2024. 06. 30.]

⁷⁶ Seth G. Jones: *War by Proxy: Iran's Growing Footprint in the Middle East*. [online], 2019. 03. Forrás: CSIS [2024. 06. 29.]

⁷⁷ Charles Tripp (2007): *A History of Iraq*. Cambridge University Press, 237–238.

⁷⁸ Michael Knights – Crispin Smith – Hamdi Malik: *Profile: Badr Organization*. [online], 2021. 09. 02. Forrás: Washington Institute for Near East Policy [2024. 06. 29.]

1. táblázat: A Wilson Center kimutatása az Irán-barát nem állami fegyveres csoportokról

Ország	Szervezet
Bahrein	Al-Ashtar Brigádok Saraya al-Mukhtar
Irak	Kataib Hezbollah Asaib Ahl al-Haq Harakat Hezbollah al Nujba Badr Szervezet Kataib al-Sayad al-Shuhada
Libanon	Hezbollah
Palesztin területek	Hamász Palesztin Iszlám Dzsihád
Szíria	Zanyabiyoun dandár Fatemiyoun hadosztály
Jemen	Húsz mozgalom

Forrás: Ashley Lane: [Iran's Islamist Proxies in the Middle East](#). [online], 2023. 09. 12.; Wilson Center [2024. 06. 29.]

Érdekes természetesen kiemelni, hogy az iráni fél nem minden ilyen szereplőnek juttat komplex rendszereket. A legtöbb felsorolt fegyveres csoport korlátozott és alacsonyabb technológiai színvonalú támogatást remélhet csak Teherántól. Azonban jelenleg két olyan kiemelt stratégiai partnert lehet ebből a csoportból kiemelni, amelyeknek nyilvános információk alapján rendkívül költséges és komplex technológiák átadását kezdeményezte Irán: a libanoni Hezbollah és a jemeni húsz mozgalom.

Az iráni törekvéseknek egy látványos eleme a rakétatechnológia transzferje. Erre már a 2006-os izraeli–Hezbollah háború során is lehetett példát találni.⁷⁹ A rakétafenyegetés komolysága már a korábbi évtizedekben is megmutatkozott, nem utolsósorban 1982-ben arra hivatkozva avatkozott be Izrael a libanoni polgárháborúba, hogy a palesztin belövéseket megakadályozza Izrael területére.⁸⁰ Technológiai megoldás hiányában egy ütközőzónát alakítottak ki, amely azonban politikailag rendkívül költségesnek bizonyult. Ennek következtében 2000-ben Izrael egyoldalúan kivonult Libanonból, ami viszont a Hezbollah csoport további megerősödéséhez vezetett.⁸¹ A 2006-os háború teljes ideje alatt az izraeli fegyveres erők képtelenek voltak elhárítani az Észak-Izraelt érő támadásokat, amelyek 43 civil és 12 katona halálát okozták, valamint 1489 civil szenvedett fizikai sérüléseket, további 2773 pedig pszichológiai ellátásra szorult.⁸²

Kijelenthető, hogy a tanulságok közé sorolható a rakétaelhárító rendszerek fejlődésének felgyorsulása. Természetesen a rakétaelhárítás feladata már a hidegháborúban is felmerült, és léteztek ilyen eszközök, de azok alapvetően nagy hatótávolságú stratégiai

⁷⁹ Anthony H. Cordesman: *Lessons of the 2006 Israeli-Hezbollah War*. [online], 2007. Forrás: CSIS [2024. 06. 29.] 10–12.

⁸⁰ Sanu Kainikara – Russell Parkin: *Pathways to Victory Observations from the 2006 Israel-Hezbollah Conflict*. [online], 2007. Forrás: Air Power Development Centre [2024. 06. 30.] 42.

⁸¹ Efraim Karsh – Gershon Hacoen: *Israel's Flight from South Lebanon 20 Years On*. [online], 2020. 05. 22. Forrás: Begin-Sadat Center [2024. 06. 30.].

⁸² *Civilians under Assault Hezbollah's Rocket Attacks on Israel in the 2006 War*. [online], 2007. 08. 28. Forrás: Human Rights Watch [2024. 06. 30.].

fegyverek ellen voltak kialakítva, és sokáig a ballisztikusrakéta-elhárító rakétákról (ABM) szóló egyezmény korlátozta ezeknek a rendszereknek a terjedését.⁸³ A kis hatótávolságú vagy tüzéségi rakéták elleni védelem 2006-ban még csak papíron létezett. 2011-re viszont az első Iron Dome (Vaskupola) rakétaelhárító ütegek szolgálatba álltak,⁸⁴ megindítva egy látványos versengést az offenzív és a defenzív technológiák között. Az utóbbi időben ezt a versengést az öngyilkos drónok megjelenése tovább bonyolította. Irán ezen eszközök fejlesztésére nagy figyelmet fordít, és Ukrajnában orosz közreműködéssel tudja tesztelni azokat háborús körülmények között. A 2023-as Hamász-támadás Izrael ellen is fontos tanulságokkal szolgált a rakétaelhárító rendszerek korlátaival kapcsolatban minden fél számára.

Feltehetően a 2006-os háború vélt sikerére alapozva új, kiemelt Irán-barát nem állami fegyveres szervezetek is a Hezbollahhoz hasonló támogatásban részesültek. Már a szaúdi létesítmények elleni támadásoknál, de különösen a gázai konfliktus kapcsán látványossá vált, hogy a jemeni húsz mozgalomnak jelentős rakétaarzenálja van, amiről nyílt forrásokból is nagy mennyiségű információ áll rendelkezésre (nem utolsósorban magának a húsz mozgalomnak köszönhetően). A nemzetközi hajózás akadályozása érdekében végrehajtott rakéta- és dróntámadások pedig tovább árnyalják az ismereteinket a húszik arzenáljáról.

Mindenképpen említést érdemlő a szaúdi olajinfrastruktúra elleni 2021-es támadásuk,⁸⁵ amikor az IISS összegzése szerint Quds-2 robotrepülőgépet, Samad-3 és Qasef-2K öngyilkos drónokat, valamint kis hatótávolságú ballisztikus rakétákat lőttek ki a szaúdi célpontokra. A húszik bejelentése szerint Zulfiqar ballisztikus rakéta alkalmazására is sor került ebben a támadásban, amely az iráni gyártmányú Qiam család módosított verziója. A támadás másik érdekessége, hogy az nem okozott számottevő károkat, feltételezhetően a szaúdi rakéta és drón elleni védelmi képességek javulásának köszönhetően.⁸⁶ Mindez mutatja, hogy széles eszközrendszer felett rendelkezik a húsz mozgalom iráni technológiatranszfernek köszönhetően. Az ennél a támadásnál bevetett képességek csak egy kis részét képezik annak az összetett képességrendszernek, amelyről azonban nem rendelkezünk nyílt forrásból átfogó képpel, de fontos részletek ismertek.

Az alábbiakban a nagyobb hatótávolságú hagyományos, illetve ballisztikusrakéta-transzferre összpontosítunk, mivel ezen eszközök mind katonai, mind pedig presztízs okokból a leglátványosabb részét képezik az iráni ambícióknak. Az amerikai CSIS kutatóintézet jelentése az alábbi fontosabb rendszerek létezését állapítja meg a húsz rakétaképességeket illetően (2. táblázat).

⁸³ *The Anti-Ballistic Missile (ABM) Treaty at a Glance*. [online], 2007. 08. 28. Forrás: Arms Control Association [2024. 06. 30.].

⁸⁴ *What is Israel's Iron Dome Missile System and How Does It Work?* [online], 2023. 11. 06. Forrás: BBC [2024. 06. 30.].

⁸⁵ *Houthi Fire Missiles, Drones at Saudi Oil Facilities*. [online], 2021. 03. 07. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 29.].

⁸⁶ *Ansarullah's Missile and Munitions Launches Flex Saudi Responses*. [online], 2021. 03. 19. Forrás: IISS [2024. 06. 29.].

2. táblázat: CSIS-összefoglaló a húszi rakétaképességekről 2020-ból

Típus	Jelleg és feladat	Származási hely	Hatótávolság	Robbanófej
Qaher-1 ⁸⁷	módosított légvédelmi rakéta szárazföldi célpontok ellen	Szovjetunió	250 km	200 kg
Qaher-M2 ⁸⁸	módosított légvédelmi rakéta szárazföldi célpontok ellen	Szovjetunió	400 km	350 kg
Badr-1 ⁸⁹	módosított tüzérségi rakéta	vsz. Szíria	ismeretlen	ismeretlen
Badr-1P ⁹⁰	módosított tüzérségi vagy ballisztikus rakéta	Irán vagy Szíria	130 km	ismeretlen
Badr-F ⁹¹	módosított tüzérségi vagy ballisztikus rakéta	Irán vagy Szíria	160 km	ismeretlen
OTR-21 Tochka ⁹²	rövid hatótávolságú ballisztikus rakéta	Szovjetunió	70–120 km	480 kg
Scud-C ⁹³	rövid hatótávolságú ballisztikus rakéta	Szovjetunió és Észak-Korea	550 km	600 kg
Burkan-1 ⁹⁴	rövid hatótávolságú ballisztikus rakéta	vsz. Irán	800 km	ismeretlen
Burkan-2H ⁹⁵	rövid hatótávolságú ballisztikus rakéta	Irán vagy Szovjetunió	700 km	750 kg
			1000 km	250 kg
Burkan-3 ⁹⁶	közepes hatótávolságú ballisztikus rakéta	vsz. Irán	1200 km ⁹⁷	250 kg ⁹⁸

Forrás: a szerző szerkesztése

A mennyiséggel kapcsolatban sajnos nincsenek megbízható adatok, valamint a készletek felhasználásával vagy megsemmisülésével a fent felsorolt eszközök egy része már valószínűleg nem áll a húszi mozgalom rendelkezésére. (A régebbi rendszerek egy részét a jemeni hadseregtől zsákmányolták, így azok a képességek hosszabb távon eleve nehezen lettek volna fenntarthatók külső segítség nélkül.)

Érdeemes megjegyezni azt is, hogy a gázai konfliktusban a húszi mozgalom Izraelre is lőtt ki rakétákat, ami azt mutatja, hogy nagyobb hatótávolságú rakétákkal is rendelkezik a CSIS-jelentéshez képest. Az amerikai Védelmi Hírszerzési Ügynökség 2024. februári publikációja szerint a húszi arzenál több, állítólagosan helyben fejlesztett eleme valójában iráni gyártású rakéta. A Burkan-3 esetében például az iráni Qiam ballisztikus rakéták

⁸⁷ Ian Williams – Shaan Shaikh: *The Missile War in Yemen*. [online], 2020. 06. Forrás: CSIS [2024. 06. 29.] 39.

⁸⁸ Williams–Shaikh 2020: 39.

⁸⁹ Williams–Shaikh 2020: 40.

⁹⁰ Williams–Shaikh 2020: 40.

⁹¹ Williams–Shaikh 2020: 40–41.

⁹² Williams–Shaikh 2020: 41.

⁹³ Williams–Shaikh 2020: 41–42.

⁹⁴ Williams–Shaikh 2020: 42.

⁹⁵ Williams–Shaikh 2020: 42–43.

⁹⁶ Williams–Shaikh 2020: 44.

⁹⁷ *Iran: Enabling Houthi Attacks Across the Middle East*. [online], 2024. 02. Forrás: DIA [2024. 06. 29.] 11.

⁹⁸ *Iran: Enabling Houthi Attacks Across the Middle East* 2024: 11.

átnevezését feltételezik. A 2023-ban egy jemeni katonai felvonuláson bemutatott Toofan közepes hatótávolságú rakéta (1950 km hatótávolság, 800 kg robbanófej) esetében pedig az iráni Shahab-3 rakéta átnevezését feltételezik.⁹⁹ A DIA jelentéséből az alábbiakkal lehet kiegészíteni a CSIS adatait (3. táblázat):

3. táblázat: A DIA által gyűjtött adatok az Iránból Jemenbe küldött rakétákról

Típus	Jelleg és feladat	Származási hely	Hatótávolság	Robbanófej
Hatem ¹⁰⁰	közepes hatótávolságú ballisztikus rakéta	Irán	1450 km	500 kg
Karar ¹⁰¹	rövid hatótávolságú ballisztikus rakéta	Irán	300 km	500 kg
Asif ¹⁰²	hajó elleni ballisztikus rakéta	Irán	400 km	500 kg
Tankeel ¹⁰³	rövid hatótávolságú ballisztikus rakéta és hajó elleni variánsa	Irán	500 km	ismeretlen

Forrás: a szerző szerkesztése

Egyéb sajtóértesülések további típusokról is beszámolnak.¹⁰⁴

Az iráni támogatással kapcsolatban az amerikaiak 2024 januárjában közvetlenebb bizonyítékokkal is tudtak szolgálni. Nyilvánosságra hozták, hogy az amerikai különleges erők egy hajóátvizsgálás alkalmával ballisztikus rakéták alkatrészeit találták meg, amelyeket Jemenbe próbáltak becsempészni.¹⁰⁵

A húsz mozgalom a rakétaarzenálját tudatosan alkalmazza propagandacélokra is, és bejelentéseket tesz újabb modellek kifejlesztéséről. 2024 júniusában például bejelentették a *Palesztina* rakéta hadrendbe állítását, amelyet, mondhatni a bejelentés részeként, az izraeli Eilat városára ki is lőttek, eredménytelenül.¹⁰⁶

A fentiekén túlmenően a húsz rendelkezik robotrepülőgépekkel és hajó elleni rakétákkal, valamint egy jelentősebb drónarzenállal. A gázai konfliktus kapcsán indított, nemzetközi hajózást korlátozni igyekvő támadások egyértelműen mutatják, hogy a húsz mozgalom rendkívül jól el van látva ilyen jellegű fegyverekkel is, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy január óta korlátozott amerikai katonai beavatkozás van folyamatban ezeknek a kapacitásoknak a megsemmisítésére.¹⁰⁷ A húsz vezetés újabban legénység nélküli

⁹⁹ *Iran: Enabling Houthi Attacks Across the Middle East* 2024: 12–13.

¹⁰⁰ *Iran: Enabling Houthi Attacks Across the Middle East* 2024: 14.

¹⁰¹ *Iran: Enabling Houthi Attacks Across the Middle East* 2024: 15.

¹⁰² *Iran: Enabling Houthi Attacks Across the Middle East* 2024: 16.

¹⁰³ *Iran: Enabling Houthi Attacks Across the Middle East* 2024: 17.

¹⁰⁴ Lásd pl. Eric Tegler: *What Are the Missiles the Houthis Have Fired at Israel?* [online], 2023. 11. 10. Forrás: Forbes [2024. 06. 29.].

¹⁰⁵ Courtney Kube – Alexander Smith: *U.S. Says It Seized Iran Missile Parts Bound for the Houthis after SEALs Went Overboard.* [online], 2024. 01. 16. Forrás: NBC News [2024. 06. 29.].

¹⁰⁶ Associated Press: *Yemen's Houthi Rebels Unveil New Missile That Resembles Iranian Hypersonic.* [online], 2024. 06. 06. Forrás: Voice of America [2024. 06. 29.].

¹⁰⁷ Heather Mongilio: *U.S. Forces Strike Missile Sites in Yemen Following Houthi Attack on U.S. Commercial Ship.* [online], 2024. 01. 17. Forrás: USNI News [2024. 06. 29.].

vízi támadóeszközök bevetésével is kísérletezik, amire katonai célok ellen már korábban is volt példa,¹⁰⁸ de a civil hajózás elleni alkalmazásuk¹⁰⁹ nyugtalanító precedens a térségben.

A térség védelmi kiadásai az utóbbi két évben

A közel-keleti országok védelmi kiadásai a 2010-es években látványos növekedést mutatnak, és bár az utóbbi években némi visszaesés volt tapasztalható, a régió összkiadásait tekintve ma is kimagasló összegeket fordít a védelemre (4. táblázat).

4. táblázat: Védelmi költségvetés a Military Balance-évkönyvek adatai alapján, külföldi támogatás nélkül (milliárd dollárban)

Ország	Év	
	2022	2023
Szaúd-Arábia	65,3	69,1
EAE	20,4	20,7
Izrael	19,0	19,2
Irak	7,0	10,3
Irán	53,0	76,1
Egyiptom	5,2	3,6
Algéria	9,2	18,3

Forrás: *Chapter Six: Middle East and North Africa* (2024). *The Military Balance*, 124(1), 328–395.

Ahogy kitűnik, a régió két rivalizáló nagyhatalma, Szaúd-Arábia és Irán fordítja a legtöbbet a védelem területére, az elérhető nyilvános adatok alapján. Irán esetében azonban a pontos összeget nehéz felbecsülni a nagyarányú infláció és az átváltási problémák miatt, illetve nem egyértelmű, hogy az iráni fél ebből a keretből finanszírozza az iráni vezetés által „ellenállás tengelyének” nevezett nem állami fegyveres szereplőket, vagy a költségvetés más részéből. A vetélkedés kapcsán Irán esetében érdemes azt is hangsúlyozni, hogy az ország a védelmi iparában minden fontosabb rendszer saját gyártási kapacitásokkal történő előállítására törekszik, és csak kivételes esetekben vásárol külföldről. Az iráni hadiipar az utóbbi években több esetben is megmutatta, hogy képes ütőképes rendszereket előállítani, amelyek fejtörést tudnak okozni a regionális vetélytársaknak. Szaúd-Arábia jelenleg törekszik a saját védelmi iparának fejlesztésére. Izrael és Egyiptom esetében pedig érdemes megemlíteni, hogy az Egyesült Államok jelentős anyagi támogatást is nyújt a két országnak éves szinten.

Mindenképpen figyelmet érdemel, hogy a régió 2003 óta folyamatosan biztonsági problémákkal küzdő országa, Irak fordítja a legkevesebbet a védelemre. A képhez hozzátartozik természetesen, hogy a belbiztonsági feladatok nagy hányadát nem a védelmi

¹⁰⁸ Sam Lagrone: *Navy: Saudi Frigate Attacked by Unmanned Bomb Boat, Likely Iranian*. [online], 2017. 02. 20. Forrás: USNI News [2024. 06. 29.].

¹⁰⁹ David Gritten: *Cargo Ship Tutor Believed to Have Sunk in Red Sea after Houthi Attack*. [online], 2024. 06. 19. Forrás: BBC [2024. 06. 29.].

minisztérium, hanem a belügyminisztérium alá tartozó erők kell hogy kezeljék, de Irakban a hadseregre is jelentős szerep hárul ebben a feladatkörben is. Iraknak korábban nagyon jelentős szerep jutott az iráni befolyás elleni fellépésben, ezért érdemes hosszabban is elemezni, hogy az iraki haderő helyzete hogyan is néz ki az elérhető információk alapján.

Irak: a régió leggyengébb láncszeme

Az iraki hadsereg már a 20. században is rendkívül vegyes fegyverzettel rendelkezett, amelynek része volt a licenszben gyártott szovjet haditechnika, Kínából importált szovjet rendszerű eszközök, Irántól zsákmányolt nyugati rendszerű haditechnikai eszközök, Franciaországból és a Szovjetunióból vásárolt repülőgépek stb.

A 2003-as amerikai invázió után az újjászerveződő iraki fegyveres erők a meglévő haditechnikai készletek mellett új eszközök beszerzésére voltak ráutalva, mivel már a háborút megelőzően sem volt az iraki hadsereg fegyverzete korszerű (vagy jól karbantartott). Az iraki fegyveres erők feladatrendszere is megváltozott, a hadseregnek a kialakuló felkelés miatt a belbiztonsági feladatokban is fokozott szerepet kellett vállalni. Mindez egy felettébb kaotikus állapotot eredményezett mind doktrinálisan, mind a fegyveres erők felszereltségét illetően.

A káoszt tovább növelte, hogy a fegyveres erők felszerelését a 2000-es években nemritkán külföldi felajánlásokból kellett kényszerűen megoldani. Ehhez a törekvéshez Magyarország is hozzájárult, amikor 77 db T-72-es harckocsit és 36 db páncélozott csa-patszállító járművet adományozott az iraki haderőnek 2005-ben (5. táblázat).¹¹⁰

5. táblázat: Főbb aktív állományban lévő típusok az iraki szárazföldi erőknel (2024-es állapot)

Gyártó	Típus	Jelleg	MilBal-értékelés	Darab
Egyesült Államok	M1A1	harckocsi	korszerű	kb. 100
	M113 (számos variáns)	APC	elavult/elavuló	kb. 500
	Textron Commando	AFV	–	20
	Maxxpro	MRAP	–	30
Nagy-Britannia és Egyesült Államok	ILAV Badger	MRAP	–	kb. 400
Nagy-Britannia	Caiman	AFV	–	250
Oroszország/Szovjetunió és a volt keleti blokk államai	T-90S	harckocsi	korszerű	73
	T-54/55	harckocsi	elavult	kb. 50
	T-72 (számos variáns)	harckocsi	elavuló	kb. 178
	BMP-1	IFV	elavult	kb. 400
	BMP-3M	IFV	korszerű	kb. 90
	MT-LB	APC	elavult	kb. 400
	BTR-80A	APC	elavuló	100
	BRDM-2	AFV	elavult	18
	Gorets-M	MRAP	–	?

¹¹⁰ MTI: *Irak átvette a magyar harckocsikat*. [online], 2005. 11. 13. Forrás: Index [2024. 06. 30.].

Gyártó	Típus	Jelleg	MilBal-értékelés	Darab
Brazília	EE-9 Cascavel	APC	elavult	35
Dél-afrikai Köztársaság	Mamba	MRAP	–	?
Németország	Barracuda	APC	–	12
Törökország	Akrep	AFV	–	kb. 400
Ukrajna	BTR-4	IFV	korszerű	60

Forrás: Military Balance+ 2024.

Mint kitűnik a fenti táblázatból, az iraki szárazföldi erők eszközállományának nagy része elavult besorolást kapott a Military Balance+ adatbázis készítőitől. Ezek az eszközök részben a régi iraki hadsereg állományából megmentett eszközök, részben felajánlások részeként kerültek rendszerbe. Politikai okok miatt az iraki vezetés nem köteleződtött el a nyugati fegyverzetbeszerzési irány mellett, és a 2010-es években több fordulóban Oroszországtól vásárolt eszközöket, mint a T-90S, a BMP-3M és az MRAP kategóriába sorolható Goretz-M eszközöket. Az elavult eszközök üzemben tartása rendkívül költséges, és egyelőre nincs olyan nyilvános stratégia, amely ennek a problémának a feloldására törekedne. Érdekes fejleménynek mondható azonban, hogy a Janes szerint az irakiak megvették a kínai VN22 páncélozott csapatszállító licenzgyártásának a jogát, és elkezdték gyártani a típust.¹¹¹

Az iraki tüzérségi eszközök hasonló nyugat–kelet megosztottságot mutatnak: a vonatott tüzérség a keleti blokkból származik (D-20, M-46, ennek a kínai másolata a PL-59, a szintén kínai PLZ-83, valamint az amerikai M198), rakétatüzérség terén a szovjet időkből származó BM-21 Grad és a korszerűbb orosz termobarikus TOS-1A rendszerek, önjáró tüzérségi eszközök terén pedig az M-109A1 és M-109A5 rendszerek vannak hadrendben.

Az iraki légvédelem a Military Balance+ adatbázis szerint pedig mindössze ismeretlen számú BMP-1-re telepített 23 mm-es gépágyús rendszerből, vonatott 23 mm-es ZSU-23-2 gépágyúból, ismeretlen számú 96K6 Pantsir-S1 önjáró légvédelmi rendszerből, S-60 légvédelmi ágyúból, ismeretlen számú iráni Saqr-1, orosz 9K338 Igla-S föld-levegő rakétákból (MANPADS) és FIM-82 Stinger rakétákat használó amerikai M1097 Avenger rendszerből áll.¹¹² A 2022-es háború előtti hírek szerint az iraki vezetés fontolgatta SZ-400-as légvédelmi rendszerek vásárlását Oroszországtól,¹¹³ de a háború kitörését követő szankciók miatt, valamint az amerikai együttműködés megőrzése érdekében ilyen jellegű beszerzésnek minimális az esélye.

A merevszárnyas repülőgépek terén sem sokkal jobb a helyzet. Irak ugyan vásárolt az Egyesült Államoktól 32 db F-16-os harci repülőgépet, de ez a szám egy Irak méretű ország légtérének védelméhez minden bizonnyal kevés. Harci feladatokra még befogható 10 db cseh gyártmányú L-159-es, illetve szárazföldi célpontok ellen körülbelül 19 db Szu-25-ös csatarepülőgép, de ezen kívül csak szállító, felderítő és kiképző platformok találhatók az iraki légierő kötelékében.¹¹⁴

¹¹¹ *Update: Iraq Announces Start of VN22 Armoured Vehicle Production.* [online], 2024. 04. 08. Forrás: Janes [2024. 06. 30.].

¹¹² Forrás: Military Balance+ 2024.

¹¹³ *Iraq Mulls Russian Air Defense Purchase.* [online], 2020. 01. 13. Forrás: CSIS [2024. 06. 30.].

¹¹⁴ Forrás: Military Balance+ 2024.

A fentiek nyomán kijelenthető, hogy az iraki haderő komoly strukturális problémákkal küzd. Az utóbbi bő két évtizedben az iraki hadsereg gyakorlatilag az irreguláris kihívások elleni fellépésre koncentrált, és nem rendelkezik sem a technológiai, sem a szervezeti, sem a személyi feltételekkel ahhoz, hogy az ország területének védelmét teljes mértékben el tudja látni. A felszerelése nagymértékben elavult, és az Oroszország elleni szankciók bevezetésével a korszerű eszközállomány egy jelentős hányadának a karbantartási lehetőségei is beszűkültek. Irak rá van utalva az amerikai segítségre, valamint a térség államainak jóindulatára, ugyanakkor a fokozódó iráni befolyás miatt utóbbi gyorsan elfogyhat.

Konklúzió

A térség az utóbbi évtizedekben a fegyveres konfliktusokat illetően az egyik legaktívabb volt a világon, amelyben a nem állami fegyveres szereplők (az Irán-barát csoportok esetében jelentős állami támogatással) aktívan vettek részt. Ezt a felfokozott fenyegetettséget tükrözi a kiemelkedő szereplők védelemre fordított kiadásainak mértéke is. Bár a jelenlegi szaúdi–iráni ellentétek háttérbe húzódása és a gázai konfliktus (valamint kapcsolódó fegyveres konfliktusok) hangsúlyáthelyezést jelentettek és elterelték a figyelmet róluk, a fennálló ellentétek nem szűntek meg. Bár jelenleg mindkét regionális hatalom számára előnyös ez a helyzet, kiszámíthatatlan, hogy ez meddig fog így maradni. A gázai konfliktus ráadásul magában rejti a nem kalkulált eszkaláció lehetőségét, amint ennek tanúi lehettünk az iráni–izraeli közvetlen eszkaláció kapcsán.

A régióban, illetve kisebb részben annak határain kívül végbemenő külpolitikai folyamatok jelentős hatással vannak a térség védelmi berendezkedésére. Nehéz jelen állás szerint megítélni, hogy az Egyesült Államok regionális szerepében megrendült bizalom, és a régió országainak egyensúlyozási kísérlete, más beszállítók felé való orientációja átmeneti jelenség vagy egy jelentősebb eltolódás kezdeti szakasza. Figyelemreméltó trendnek mondható, hogy a régió több fontos szereplője a védelmi képességeinek továbbfejlesztésére törekszik és az amerikai import mellé (vagy helyett) alternatív beszállítókat igyekszik találni, vagy a saját hadiiparát kívánja fejleszteni. Míg a korábbi időszakban a térség védelmi ipara csak egyes fontos szereplők esetében volt prioritás (mint Izrael vagy Irán), addig az utóbbi időben több ország is jelentős beruházásokat tett a saját hazai hadiiparának a bővítése és fejlesztése érdekében. Ennek hosszabb távon fontos következményei lehetnek a régió stabilitásának szempontjából, amennyiben asszertívebbé tehetnek államokat.

Egy rendkívül bonyolult stratégiai kihívást jelent a régió számára az iráni nukleáris program, amely jelenleg az elérhető nyílt információ szerint katonai felhasználástól még messze van, de a távlati fenyegetést minden szereplő komolyan veszi. Nagy kérdés lesz, hogy az amerikai visszább vonulással nukleáris garanciákat külső szereplők fognak-e biztosítani a térség országai számára, vagy pedig egyéb módon próbálnak majd saját elrettentési kapacitást építeni.

Ahogy az iraki példa mutatja, a térség kulcsfontosságú államainak egyike gyakorlatilag nem rendelkezik megfelelő haderővel ahhoz, hogy a területét megfelelően biztosítani tudja számos fenyegetéssel szemben. Míg Irak korábban, a Szaddam-rendszer idején Irán

elszigetelésének legfontosabb aktora volt, addig mára ennek pontosan az ellenkezője igaz: a légvédelem és egyéb fegyvernemek hiányosságai, valamint a politikai helyzet (síita milíciák jelenléte a Népi Mobilizációs Erők kötelékében) ahhoz vezet, hogy Irak egy a regionális vetélkedésben alárendelt szerepet játszik, megkönnyítve az iráni törekvéseket a szélesebb régióban. Az ország hadiipara leépült, nagymértékben a külföldi partnerektől függ az iraki fegyveres erők eszközállományának működésben tartása.

Technológiai szempontból vizsgálva a régiót, a drónok és ballisztikus rakéták proliferációja a nem állami fegyveres szereplők számára azt is mutatja, hogy a térség olyan biztonsági kihívásokkal is szembe kell hogy nézzen, amelyek másutt egyáltalán nem jellemzők. Az olcsó támadó drónok fejlesztésében, mint amilyen a Shahed család, fontos eredményeket ért el Irán, és a koncepcióját az ukrajnai háború részben igazolja. Másfelől, a drón- és rakétavédelem fejlesztésében Izrael ért el jelentős eredményeket, egy olyan rétegelt védelmi rendszert kialakítva, amely nemzetközileg is felkeltette a figyelmet. Ebben az offenzív-defenzív fejlesztési versenyben a Közel-Kelet országai várhatóan jelentős szerepet fognak játszani, és az itt elért eredményeknek előreláthatólag kihatása lesz a szélesebb nemzetközi fegyverkezési trendekre is.

Felhasznált irodalom

- Alhasan, Hasan: *Contesting the West: China's Middle East Strategy*. [online], 2024. 06. 25. Forrás: IISS [2024. 06. 30].
- Alterman, Jon B.: *China and the Middle East (Congressional Testimony)*. [online], 2024. 04. 19. Forrás: CSIS [2024. 06. 30].
- Ansarullah's Missile and Munitions Launches Flex Saudi Responses*. [online], 2021. 03. 19. Forrás: IISS [2024. 06. 29].
- Associated Press: *Yemen's Houthi Rebels Unveil New Missile That Resembles Iranian Hypersonic*. [online], 2024. 06. 06. Forrás: Voice of America [2024. 06. 29].
- Bertrand, Natasha: *US Poised to Ease Restrictions on Sale of Offensive Weapons to Saudi Arabia*. [online], 2023. 12. 22. Forrás: CNN [2024. 06. 26.].
- Bowen, Jeremy – Gritten, David: *Iran Accuses Israel of Killing Generals in Syria Strike*. [online], 2024. 04. 01. Forrás: BBC [2024. 06. 26.].
- Bowman, Bradley – Thompson, Jared – Brobst, Ryan: *Egypt's Transition Away from American Weapons is a National Security Issue*. [online], 2021. 05. 25. Forrás: Defense News [2024. 06. 29.].
- Carter, Brian – Kagan, Frederick W.: *Iran's Attempt to Hit Israel with a Russian-Style Strike Package Failed...for Now*. [online], 2024. 04. 14. Forrás: Institute for the Study of War [2024. 06. 22.].
- Chapter Six: *Middle East and North Africa* (2024). *The Military Balance*, 124(1), 328–395. Online: <https://doi.org/10.1080/04597222.2024.2298594>
- China-Brokered Saudi-Iran Deal Driving 'Wave of Reconciliation', Says Wang*. [online], 2023. 08. 21. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 27.].
- Civilians under Assault Hezbollah's Rocket Attacks on Israel in the 2006 War*. [online], 2007. 08. 28. Forrás: Human Rights Watch [2024. 06. 30.].
- Cohen, Zachary: *CNN Exclusive: US Intel and Satellite Images Show Saudi Arabia Is Now Building Its Own Ballistic Missiles with Help of China*. [online], 2021. 12. 23. Forrás: CNN [2024. 06. 30.].
- Cordall, Simon Speakman: *Under New General, Russia's Wagner Makes Deeper Inroads into Libya*. [online], 2024. 02. 25. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 30.].
- Cordesman, Anthony H.: *Lessons of the 2006 Israeli-Hezbollah War*. [online], 2007. Forrás: CSIS [2024. 06. 29.].
- Defeat ISIS Mission in Iraq and Syria for January through March 2024*. [online], 2024. 04. 05. Forrás: CENTCOM [2024. 06. 30.].

- Dostri, Omer: *Hamas's October 2023 Attack on Israel: The End of the Deterrence Strategy in Gaza*. [online], 2023. 11. Forrás: Military Review [2024. 06. 30.].
- DPA: *Iran Disputes Reports of First Delivery Of Russian Su-35 Fighter Jets*. [online], 2024. 04. 21. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2024. 06. 22.].
- Drug Trafficking Dynamics Across Iraq and the Middle East: Trends and Responses*. [online], 2024. 03. Forrás: UNODC [2024. 06. 27.].
- Egeresi Zoltán: *A Karom-hadműveletek: Törökország észak-iraki intervenciói*. [online], 2022. Forrás: KKI Elemzések [2024. 06. 29.]. Online: <https://doi.org/10.47683/KKIElemzesek.KE-2022.30>
- Egypt and U.S. Resume Co-Production of M1A1 Abrams Tanks*. [online], 2015. 10. 25. Forrás: US Embassy in Egypt [2024. 06. 27.].
- Fawcett, Louise szerk. (2009): *International Relations of the Middle East*. Oxford University Press.
- Foran, Clare: *Schumer Calls for New Election in Israel and Sharply Criticizes Netanyahu*. [online], 2024. 03. 14. Forrás: CNN [2024. 06. 29.].
- Gritten, David: *Cargo Ship Tutor Believed to Have Sunk in Red Sea after Houthi Attack*. [online], 2024. 06. 19. Forrás: BBC [2024. 06. 29.].
- Haq, Sana Noor: *Netanyahu Says Israel Nears Normalization Deal with Saudi Arabia but Refuses to Outline Concessions to Palestinians*. [online], 2023. 09. 23. Forrás: CNN [2024. 06. 29.].
- Helou, Agnes: *Russia Eyes Arms Sales to Iraq, but Experts Say There's Competition Ahead for the Kremlin*. [online], 2021. 06. 04. Forrás: Defense News [2024. 06. 29.].
- Henneberg, Sabina – Rumley, Grant – Yavorsky, Erik: *Algeria-Russia Relations After the Ukraine Invasion*. [online], 2023. 05. 18. Forrás: The Washington Institute for Near East Policy [2024. 06. 30.].
- Hille, Peter: *Germany Makes U-Turn on Weapons Deliveries to Saudi Arabia*. [online], 2024. 01. 10. Forrás: Deutsche Welle [2024. 06. 27.].
- Houthis Fire Missiles, Drones at Saudi Oil Facilities*. [online], 2021. 03. 07. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 29.].
- Inside the Arsenal: Iranian-Sourced Weapons Used in Hamas and Islamic Jihad's Israel Assault*. [online], 2023. 10. 13. Forrás: France 24 – The Observers [2024. 06. 30.].
- Iordache, Ruxandra: *Israel's Netanyahu Concerned Its Defense Systems May Reach Iran if Sent to Ukraine*. [online], 2023. 06. 29. Forrás: CNBC [2024. 06. 30.].
- Iran Denies Providing Russia with Drones for Attacks Against Ukraine*. [online], 2022. 10. 15. Forrás: Radio Free Europe/Radio Liberty [2024. 06. 22.].
- Iran Launches Missile Attacks on US Facilities in Iraq Iran's Qassem Soleimani Killed in US Air Raid at Baghdad Airport*. [online], 2020. 01. 08. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 22.].
- Iran Military Power: Ensuring Regime Survival and Securing Regional Dominance*. [online], 2019. Forrás: Defense Intelligence Agency [2024. 06. 19.].
- Iran: Enabling Houthi Attacks Across the Middle East*. [online], 2024. 02. Forrás: DIA [2024. 06. 29.].
- Iran's Qassem Soleimani Killed in US Air Raid at Baghdad Airport*. [online], 2020. 01. 03. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 22.].
- Iranian UAVs in Ukraine: A Visual Comparison August 2023 Update*. [online], 2023. 08. Forrás: DIA [2024. 06. 30.].
- Iraq Mulls Russian Air Defense Purchase*. [online], 2020. 01. 13. Forrás: CSIS [2024. 06. 30.].
- Italy Ends Yemen-Linked Embargo on Arms Sales to Saudi Arabia*. [online], 2023. 05. 31. Forrás: Reuters [2024. 06. 27.].
- Jeffrey, James F.: *The Abraham Accords: A Three-Year Success Now at a Crossroads*. [online], 2023. 09. 14. Forrás: Wilson Center [2024. 06. 27.].
- Jones, Seth G.: *War by Proxy: Iran's Growing Footprint in the Middle East*. [online], 2019. 03. Forrás: CSIS [2024. 06. 29.].
- Jones, Seth G. et al.: *The Coming Conflict with Hezbollah*. [online], 2024. 03. Forrás: CSIS [2024. 06. 19.].
- Kaabi, Ameer al-: *Overlap Between the Islamic Resistance in Iraq and the Popular Mobilization Forces*. [online], 2023. 12. 12. Forrás: Washington Institute for Near East Policy [2024. 06. 22.].
- Kainikara, Sanu – Parkin, Russell: *Pathways to Victory Observations from the 2006 Israel-Hezbollah Conflict*. [online], 2007. Forrás: Air Power Development Centre [2024. 06. 30.].

- Kajjo, Sirwan: *Syrian Kurds Say US Presence Important to Regional Stability*. [online], 2024. 04. 02. Forrás: Voice of America [2024. 06. 27.].
- Karsh, Efraim – Hacoheh, Gershon: *Israel's Flight from South Lebanon 20 Years On*. [online], 2020. 05. 22. Forrás: Begin-Sadat Center [2024. 06. 30.].
- Keller-Lynn, Carrie: *Germany Signs Nearly €4 Billion Deal For Israel's Arrow 3 Missile Defense System*. [online], 2023. 09. 28. Forrás: Times of Israel [2024. 06. 27.].
- Knights, Michael – Smith, Crispin – Malik, Hamdi: *Profile: Badr Organization*. [online], 2021. 09. 02. Forrás: Washington Institute for Near East Policy [2024. 06. 29.].
- Kube, Courtney – Smith, Alexander: *U.S. Says It Seized Iran Missile Parts Bound for the Houthis after SEALs Went Overboard*. [online], 2024. 01. 16. Forrás: NBC News [2024. 06. 29.].
- Lagrone, Sam: *Navy: Saudi Frigate Attacked by Unmanned Bomb Boat, Likely Iranian*. [online], 2017. 02. 20. Forrás: USNI News [2024. 06. 29.].
- Lane, Ashley: *Iran's Islamist Proxies in the Middle East*. [online], 2023. 09. 12. Forrás: Wilson Center [2024. 06. 29.].
- Laron, Guy: *The OPEC+ Puzzle: Why Russian-Saudi Cooperation Starts—and Stops—with Oil Prices*. [online], 2023. 01. 19. Forrás: Wilson Center [2025. 01. 12.].
- Lee Ying Shan: *'Biggest Barrier' To Saudi-Israeli Normalization Is The Two-State Solution, Says Ex-CIA Director*. [online], 2024. 05. 16. Forrás: CNBC [2024. 06. 29.].
- Levin, Daniel: *History of Iran, Hamas & Islamic Jihad Ties*. [online], 2023. 10. 11. Forrás: U.S. Institute of Peace [2024. 06. 30.].
- Lopez, C. Todd: *Supplemental Bill Becomes Law, Provides Billions in Aid for Ukraine, Israel, Taiwan*. [online], 2024. 04. 24. Forrás: DOD News [2024. 06. 30.].
- Major Non-NATO Ally Status Fact Sheet*. [online], 2021. 01. 20. Forrás: Department of State [2024. 06. 26.].
- McCarthy, Simone: *China's Xi Jinping Calls for Peace Conference and 'Justice' over War in Gaza as Arab Leaders Visit Beijing*. [online], 2024. 05. 31. Forrás: CNN [2024. 06. 30.].
- McManus, Allison: *The Egyptian Military's Terrorism Containment Campaign in North Sinai*. [online], 2020. 06. 30. Forrás: Carnegie Endowment for International Peace [2024. 06. 27.].
- Military Balance+. [online], 2024. Forrás: Milbalplus.iiss.org [2024. 01. 27.].
- Mills, Claire: *What is the Status of the Iran Nuclear Deal?* [online], 2024. 04. 24. Forrás: House Commons [2024. 06. 30.].
- Missiles Used to Attack Saudi Arabia of Iranian Origin: UN*. [online], 2020. 06. 12. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 27.].
- Mogul, Rhea: *Russia Can't Meet India Arms Deliveries Due to Ukraine War, Indian Air Force Says*. [online], 2023. 03. 24. Forrás: CNN [2024. 06. 30.].
- Mongilio, Heather: *U.S. Forces Strike Missile Sites in Yemen Following Houthi Attack on U.S. Commercial Ship*. [online], 2024. 01. 17. Forrás: USNI News [2024. 06. 29.].
- Moore, Johanna – Ganzeveld, Annika: *The Leadership and Purpose of Iraq's Popular Mobilization Forces*. [online], 2024. Forrás: Institute for the Study of War [2024. 06. 19.].
- MTI: *Irak átvette a magyar harckocsikat*. [online], 2005. 11. 13. Forrás: Index [2024. 06. 30.].
- Pelham, Lipika: *Iraq Condemns 'Irresponsible' US Air Strikes on Iran-Backed Groups*. [online], 2024. 01. 24. Forrás: BBC [2024. 06. 22.].
- Rempfer, Kyle: *Why did this Iraqi Army Brigade Swap its American Abrams Tanks for Russian Ones?* [online], 2018. 06. 13. Forrás: Military Times [2024. 06. 29.].
- Reuters: *Iran Finalizes Deal to Buy Russian Fighter Jets—Tasnim*. [online], 2023. 11. 28. Forrás: Voice of America [2024. 06. 22.].
- Rival Palestinian Groups Fatah and Hamas Meet in China*. [online], 2024. 04. 30. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 30.].
- Roberts, William: *Questions Raised over \$110bn Arms Deal to Saudi Arabia*. [online], 2017. 06. 08. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 26.].
- Russia Turns to buybacks to Resupply Forces Deployed in Ukraine: WSJ*. [online], 2023. 11. 08. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 29.].
- Salem, Mostafa – Pourahmadi, Adam: *Iran Seizes Oil Tanker in Gulf of Oman*. [online], 2024. 01. 11. Forrás: CNN [2024. 06. 29.].
- Salhani, Justin: *Who are the Islamic Resistance in Iraq?* [online], 2024. 02. 10. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 22.].

- Seddon, Sean – Palumbo, Daniele: *What We Know about Israel's Missile Attack on Iran*. [online], 2024. 04. 20. Forrás: BBC [2024. 06. 19.].
- Segev, Hiddai – Riemer, Ofek: *Not a Flood, but a Rising Current: Chinese Weapons Sales to the Middle East*. [online]. Forrás: INSS [2024. 06. 30.].
- Senate Armed Services Committee Hearing on Posture of USCENTCOM and USAFRICOM in Review of the Defense Authorization Request for FY24 and the Future Years Defense Program. [online], 2023. 03. 17. Forrás: CENTCOM [2024. 06. 22.].
- Sheng Zhang: *The 25-Year Agreement between China and Iran: A Continuation of Previous Policy*. [online], 2022. 08. 03. Forrás: The Washington Institute for Near East Policy [2024. 06. 30.].
- Smagin, Nikita: *Moscow's Original „Special Operation”: Why Russia Is Staying in Syria*. [online], 2023. 02. 07. Forrás: Carnegie Politika [2024. 06. 30.].
- Snegovaya, Maria et al.: *Back in Stock? The State of Russia's Defense Industry after Two Years of the War*. [online], 2024. 04. 22. Forrás: CSIS [2024. 06. 19.].
- Suspected Jordanian Air Strikes in Southern Syria Kill 10–Activists. [online], 2024. 01. 18. Forrás: BBC [2024. 06. 27.].
- Taleb, Abdelrahman Abu: *Evidence of Iran and UAE Drones Used in Sudan War*. [online], 2024. 06. 12. Forrás: BBC [2024. 06. 19.].
- Tegler, Eric: *What Are the Missiles the Houthis Have Fired at Israel?* [online], 2023. 11. 10. Forrás: Forbes [2024. 06. 29.].
- The Anti-Ballistic Missile (ABM) Treaty at a Glance*. [online], 2007. 08. 28. Forrás: Arms Control Association [2024. 06. 30.].
- The Associated Press: *Iranian Commandos Seize an Israeli-Linked Container Ship Near Strait of Hormuz*. [online], 2024. 04. 13. Forrás: NPR [2024. 06. 29.].
- The U.S.-Qatar Strategic Partnership*. [online], 2022. 03. 05. Forrás: Department of State [2024. 06. 27.].
- Timeline: Iran-Russia Collaboration on Drones*. [online], 2023. 08. 10. Forrás: United States Institute for Peace [2024. 06. 22.].
- Tripp, Charles: *A History of Iraq*. Cambridge University Press, 2007. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511804304>
- U.S. Continues to Degrade Russia's Military-Industrial Base and Target Third-Country Support with Nearly 300 New Sanctions*. [online], 2024. 05. 01. Forrás: Department of the Treasury [2024. 06. 29.].
- U.S. Relations With Bahrain*. [online], 2022. 05. 11. Forrás: Department of State [2024. 06. 27.].
- U.S. Relations With Saudi Arabia*. [online], 2023. 11. 01. Forrás: State Department [2024. 06. 26.].
- U.S. Security Cooperation with Kuwait*. [online], 2021. 07. 22. Forrás: Department of State [2024. 06. 27.].
- Update: Iraq Announces Start of VN22 Armoured Vehicle Production*. [online], 2024. 04. 08. Forrás: Janes [2024. 06. 30.].
- US, Iraq Begin Formal Talks on Winding down US-Led Military Coalition*. [online], 2024. 01. 27. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 27.].
- US-Led Combat Mission in Iraq Ends, Shifting to Advisory Role*. [online], 2021. 12. 09. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 27.].
- Wezeman, Pieter D. et al.: *Trends In International Arms Transfers, 2023*. [online], 2024. 03. Forrás: SIPRI Fact Sheet [2024. 06. 19.]. Online: <https://doi.org/10.55163/PBRP4239>
- What is Israel's Iron Dome Missile System and How Does It Work?* [online], 2023. 11. 06. Forrás: BBC [2024. 06. 30.].
- What is the Kuwaiti-Iranian Dispute over the Dorra/Arash Gas Field?* [online], 2023. 08. 23. Forrás: al Jazeera [2024. 06. 27.].
- Williams, Ian – Shaikh, Shaan: *The Missile War in Yemen*. [online], 2020. 06. Forrás: CSIS [2024. 06. 29.].
- Wintour, Patrick – Borger, Julian: *Saudi Offers 'Proof' Of Iran's Role In Oil Attack And Urges US Response*. [online], 2019. 09. 18. Forrás: Guardian [2024. 06. 27.].
- Yemen Conflict: US Cuts Arms Sales to Saudi Arabia*. [online], 2016. 12. 14. Forrás: BBC [2024. 06. 26.].
- Zengerle, Patricia: *U.S. House Rejects Saudi Weapons Sales; Trump to Veto*. [online], 2019. 07. 18. Forrás: Reuters [2024. 06. 26.].